

Pisatelj v današnji Franciji

F. Petrè

„V mislih imam roman, zgodbo delavca v enem izmed južnofrancoskih industrijskih mest, kako je v zadnjih letih doživiljal ves ta razvoj, spoznaval, da se mora odtrgati od družine, priključiti delavskemu gibanju, vse osebne konflikte, ki so pri tem nastajali — toda sedaj nimam časa, da bi izvedel ta načrt. Nihče od nas nima časa za večja dela. Vsi pišemo same članke, govorimo po shodih, potujemo... Malraux, Guéhenno, Bloch, Aragon, Cassou, vsi drugi...“ je začetkom aprila na nekem predavanju v Parizu počasi pripovedoval André Chamson. Da je trenotek, ko se mora nekaj v dnu izpremeniti in da morajo pri tem pomagati vsi. Ne gre samo za volitve in vprašanja, koliko poslancev bo imela v novem parlamentu ta ali ona skupina. Da gre za veliko več. Zanje, pisatelje, predvsem za posplošenje kulture. Mesto današnje ozke družbe izbranih konsumentov je treba ustvariti razmere, v katerih bodo konsumenti kulturnih dobrin najširše plasti.

Od dveh strani je prišel val in jih utesnil na to ozko pot. Nevarnost vojne v Evropi in fašistična nevarnost v Franciji sami. Pisatelj, francoski kot vsakteri drugi, je napravil iz sebe odmaknjenega opazovalca življenja, idola duha, ki ga dogodki dneva ne vznemirjajo, katerega neodvisnost nič ne ogroža. Kadarkoli bi se moral srečati z vprašanjem, ki bi pokazalo svojo ostrino tudi njemu, če bi ga skušal odkriti, se mu je izognil v območja, kjer je pač risal človeka, toda ne v njegovem konfliktu z družbo. Tako se je neprestano odpovedoval poskusom izboljšanja razmer. Bilo je desetletje, ko se je umikal v krog abstraktnih idej, ki niso bile nikomur nevarne in kamor je dobremu pisatelju navadno sledila še tropa posnemovalcev, ki je šarila zgolj z besedami, duh, ki je kraljeval, ni z ničimer tesnil današnjih oblastnikov. Z odmikanjem pozornosti čitajoče publike od konkretnih vprašanj javnega življenja je še podpiral razvoj, ki je privedel do točke, ko danes, kot vsega na svetu, tudi kulturnih vprašanj ne moremo gledati drugače kot v žaru bodoče vojne.

Pisatelj na zapadu je opazil to nevarnost pred našim. Če sliši pri nas človek frazo iz protivojne propagande, se mu to upre, v velikih nefašističnih evropskih državah imajo iste besede vse drugačen, poln zvok. Smo prefinjenejši? Gotovo ne; le v velikem svetu, kjer delajo vojno ali mir, nosi vsak posameznik v sebi kos zavesti, da soodloča pri taki ali drugačni rešitvi. Tako je danes razumljiva prava križarska vojna francoskih pisateljev za mir. V Franciji je smisel za realnost velik. Ker se je pridružila tej zunanjepolitični nevarnosti še druga, notranja, smo danes priča dogodkov v pisateljskem svetu, kot jih ne pozna mnogo literarna zgodovina. Francoski pisatelji so se politično organizirali. Ne, da bi se ukvarjali z dnevno politiko, tudi ne, da bi prevzemali funkcije v strankah ali vladi, ampak, da nekako usmerjajo delo politikov v duhu, ki se jim zdi, da je bližji republikanski tradiciji Francije in težnjam večine ljudstva in da osvobode francosko diplomacijo teže diplomatske mašinerije, da bo v tej zmedeni Evropi govorila bolj jasno, bolj francosko, bolj evropsko. Njih sodelovanje naj bi razsvetljevalo politiko. Poleg tega se različna vprašanja ne stavljajo samo v francoskem, mnoga tudi ne samo v evropskem, ampak svetovnem okviru. Poglobitev vprašanj in povdarek njihov kulturne strani bo oblačil njihov politične ostrine, pisatelj pa s svojim vplivom omehčal javno mnenje in izravnal svetovni tisk.

Pisatelji niso ostali pri tem delu sami; pridružil se jim je znanstvenik, univerzitetni profesor. Vsa velika, med seboj toliko prepletena javna vprašanja so v svojem dnu povečini gospodarskega značaja. Gospodarski, finančni ali pravni stro-

kovnjak je bil vedno vladni svetovalec, toda danes, ko gre ob ogromnih reformah za popolno izpremembo notranjega ustroja Francije, je njegovo sodelovanje in podpora politikom še mnogo nujnejša. Pravtako pa počiva solidarnost med narodi predvsem na gospodarskih odnosih; če prihaja do prelomov, prihaja radi teh, politična nesoglasja so le njih zunanja podoba. Mnoge temne sile povzročajo konflikte, ki groze, da bodo porušili današnji mir. Le z energičnim, aktivnim posredovanjem nadzgradbe, ki jo predstavljajo duševne sile, bo morda mogoče zdržati ravnotežje med nasprotujočimi si gospodarskimi interesi. Delo intelektualca pri tem je, da vedno znova razjasnjuje osnovne pojme in pobija škodljiva delovanja.

Tako imamo danes v Franciji koncentracijo miselnega sveta v boju proti vojni nevarnosti, dragoceno za Evropo in svet, in dalje proti domači nevarnosti, dragoceno za francosko ljudstvo.

* * *

Ne, fašizem v Franciji ni imel nikdar ugodnih tal. Predvsem je vse preveč jedek francoski značaj, da bi prenašal brez kritike poskuse uniformiranja javnega mišljenja in v bistvu raje smeši kot pa da se navdušuje. Dalje je povprečen Francoz zvestejši družini kot je to razvpito pri nas, se nerad podredi, misli s svojimi v potrebe dneva obrnjenimi možgani in je zlasti zelo komoden. Zavest osebnih svobode mu je prirojena in jo izdaja pri vsakem koraku. Kar bi morda pomagalo fašizmu do uspeha, so bila velika sredstva, ki mu jih je dajal kapital, ves veliki dnevni tisk s svojim vplivom na javno mnenje, privlačnost za srednji sloj, ki je v zunanjih sporih videl v dobi, ko še niso bile opazljive prikrite vabljivosti, možnost izboljšanja svojega socialnega položaja, vodja z dobrim govorniškim darom in končno ne v najmanjši meri simpatije mladine, ki je videla za svojo kariero tu nek izhod, ki ga drugje absolutno ni bilo. Od vsega tega ga je delalo pač najmočnejšega dejstvo, da je videl v njem svojo rešitev kapital. Francoski veleindustriji so bili prvi člani „Croix de feu“ — k nemškemu kljukastemu križu francoski ognjeni križ —, njih otroci njegova najbolj goreča „francoska mladina“, ki se šola povečini na pariški pravni fakulteti.

Bolj kot so to zmogle delavske organizacije, je zastavil njegov pohod francoski pisatelj. V nemškem tovarišu, ki je pribežal čez mejo, je videl zgled svoje poti, če v pravem času ne zajezi škodljive propagande. Novejša francoska zgodovina mu je dajala s svojo republikansko tradicijo dovolj snovi za borbo: nove osvetlitve je doživelo revolucionarno leto 1789, odnosi meščanske in fevdalne družbe, vsi veliki borci za svobodno Francijo in v nji človeške svobode, humanitarnost in socialno pravičnost, bolj proti novi aristokraciji denarstva in industriji. Z njegovim delom so se okoristili politiki in osnovali Ljudsko fronto, ki je žela uspeh za uspehom tudi v parlamentarnem boju. V knjigah in neštetih člankih so izluščili pisatelji in publicisti iz vse množice vprašanj tako jasno njih jedro in nauk, po katerem se ima ravnati francosko ljudstvo, da si je bil sleherni Francoz na jasnem o položaju in je bilo stališče Ognjenega križa resnično težko. Ni imel enakovrednih ljudi in njegov nauk ne enake privlačnosti.

Takrat je idejno borbo zamenjal s silo.

Najprej poskus državnega udara. Toda na nesrečo je bil razkrit, morda izdan, da se Francija odtlej zabava nad risbami v dnevnem tisku, tej najduhovitejši panogi francoskega žurnalizma, kjer neprestano vračajo vodji Kazimirju La Rocque-u njegovi šifri „l'heure H“ in „jour J.“ Za tem so prišli na vrsto napadi. Po nekaj manjših v poletju 1935 naravnost slepo javno nasilje v Limoges-u, ki je izvalo protest vse intelektualne in demokratične Francije. Politično vodstvo Ljudske fronte je hotelo, oprto na javno mnenje, v kali zatreti to novo politično prakso in predlagalo v parlamentu razpust oboroženih fašističnih lig.

Znamenita decembrska debata o tem predlogu je značilen donesek k poznavanju francoskega parlamentarizma.

Pod prepričevalno silo zagovornikov francoske tradicije je parlamentarni zastopnik vodje Ognjenega križa po dolgem odporu naenkrat pristal na razpust lig! Ko se je raznesel glas o tem nenadnem pristanku desnice med množico, ki je polnila trg pred parlamentom, se je vse spraševalo, kdo je koga prelisičil? Bila je sobota, ves večer je bil Pariz nemiren. Vse je ponavljalo, da sta parlamentarni center in levica nasedla politični ukani. Desnica, da je pristala na razpust zato, da bodo obenem s fašističnimi ligami razpuščene tudi delavske organizacije, sama, ki ima v rokah vlado, da pa bo že našla izhod, da nekako prikrije, zaščiti ali preimenuje svoje organizacije. Jutro je prineslo jasnost in pomirilo Pariz. La Rocque je objavil izjavo, kjer se je med vrstami bralo, da je šel njegov parlamentarni govornik predaleč. Znova nekaj za Francoze! Parlamentarni tribun, ki sta ga prepričevalnost nasprotnikovih argumentov in vse ozračje diskusije pripravila do tega, da je popustil! Saj je bilo v stvari nekaj globokega: Francija je dežela, ki nič tako ne ceni kot svoj esprit clair, govorniško dobro iznešen argument je prepričevalen tudi za političnega nasprotnika, predvsem pa nosi vsak Francoz v sebi občutek svobode. Tako se je tisto popoldne v La Rocqueovem poslancu nagnila tehtnica mesto k importiranemu vzorcu fašizma k republikanski tradiciji domovine. Razpuščene lige, nasilna borba izpremenjena znova v idejno, parlamentarni dvo-boj končan z zmago Bluma, ki je bil v tistih dneh glavni govornik centra in leveice.

Toda postojanke fašizma so se s tem znova oslabile. Kar je prišlo kasneje ob volitvah, je bilo le še posledica.

* * *

Tudi boj v Franciji je le del boja v svetu. Tudi francoski pisatelj bi še ne odkril njegove teže za spodnje plasti družbe, če bi Francija ne bila vseskozi kapitalistična država in bi tega v nekem oziru ne izkusil tudi pri svojem delu. Izkušnja je stara nekaj let.

Če je pisatelj napisal članek o kateremkoli javnem vprašanju, ah, pri njih se toliko lahko piše o vsem, je moral biti dober z direktorjem lista, članek pa v skladu z njegovimi pogledi na svet. Že tu je prihajalo često do razlik in mnogokaj je bilo pisanega za predal. Toda to končno niso bile velike stvari. Težje je bilo s knjigami. Monopol za razširjanje tiska po Franciji in inozemstvu imajo nekatere velike knjigotržnice, ki spadajo v vrsto najplodonosnejših podjetij velikega kapitala, „200 družin“, kot so ga krstili zadnje leto. Če hodite ponoči v Parizu skozi rue Montmartre, lahko opazujete pri skladiščih Hachette pose enega takih podjetij: vrsta njegovih poltežkih tovornih avtomobilov, prepleksanih z naslovi velikih listov in revij iz njene založbe, ne preneha. Nočne izdaje romajo na kolodvore. Knjiga, ki bi načenjala kapitalu neugodno vprašanje, ne najde milosti in je zato predana malim založnikom, ki je ne morejo plasirati, ker nimajo niti velikega dnevnega tiska, te najširše poti do javnosti.

Iz vsega tega je razumljiva težnja pisateljev po osamosvojitvi. Vse bolj je naraščala literatura, ki je zadevala jedra današnjih vprašanj in vse bolj so se množile založbe, ki so objavljale taka dela. Nekatere med njimi so danes že trdne, tako najbolj založba La Nouvelle Revue Française, ki jo je ustanovil André Gide in ki izdaja dela pisateljskega kroga, ki se zbira v reviji. Od takih, čisto tehničnih združenj in gospodarske samopomoči so prešli pisatelji, publicisti in znanstveniki k organizacijam, ki so temeljile na idejnem sporazumu. Velikih političnih dogodkov, ki smo jim priča v teh mesecih v Franciji, ni mogoče razumeti brez poznanja te koncentracije miselnega sveta. Njeno jedro je Comité de Vigilance, odbor ču-

ječnosti. Čuječnosti proti poskusom fašizma in vseh reakcij. Ti intelektualci pripadajo različnim političnim skupinam (radikalom, socialistom, skrajni levici) in dajejo v medsebojnem soglasju ob posameznih konkretnih velikih političnih dogodkih smernice politiki nove Francije. Ob strani jim stoji „Union Rationaliste“, ki nima političnega, ampak strogo znanstven značaj. Pozitivni duh je rodil fizikalne znanosti in kraljuje tudi danes ob rojstvu socialnih znanosti. Samo njegov racionalizem je sposoben, da vidi in rešuje velike probleme, ki vznikajo danes pred človeškim duhom, poleg novega spoznavnega sistema ustvarja prvič tudi veliko zvezo med iskalc, ki naj z novimi metodami dosežejo svoje nove ideale. Ker nalletava pri svojem delu tudi na ovire dogem, ki so nezdružljive z znanstvenim duhom, se delo ne omejuje le na raziskavanje, ampak tudi na propagando socialnih znanosti. Imena štiridesetorice profesorjev, ki organizirajo to veliko delo, najdeš tudi v vodstvu nove velike reprezentativne francoske enciklopedije, ki je pričela izhajati lani, ali z drugimi besedami: „Union Rationaliste“ organizira elita francoskih znanstvenikov.

Skupina pisateljev je šla še korak dalje pri skupnem delu. Ne zadostuje, če v tem trenutku preprečiš nevarnost, ker se jutri lahko vrne. Politični razvoj je treba obrniti v tok, ki bo za naprej onemogočal nove poskuse nasilne izpremembe notranjih razmer v državi. Nujno pa je, da se izvedejo tudi nekateri gospodarski ukrepi, ki bodo zagotovili vsem Francozom dostojno življenje. Vse to ostanejo prazne besede, dokler jih ne bodo odredili trajni zakoni ljudskega mišljenja in čuvstvanja. Intelektualec je nesposoben, da bi izvedel katerekoli izpremembe, če trga vezi med seboj in žalostjo sveta in niso najširše plasti prepojene z enakimi osnovnimi zahtevami po človeškem dostojanstvu, ki je njemu samemu toliko drago. Nujno je, da premosti prepad med seboj in ljudstvom. Tako se je rodila misel, da bi pisatelji izdajali svoj politični tednik. Bila je predrzna po svoji gospodarski strani. Ves veliki tisk je v rokah desnice, ki ima sredstva, da lahko ubije vsako konkurenco; tiskarski in ostali režijski stroški so pri listu toliki, da se izplača le, če ima visoko naklado. Kljub tem nevarnostim je „Vendredi“ uspel. Kakšen odmev je našlo prizadevanje francoskih pisateljev za preureditev političnih razmer v široki javnosti priča dejstvo, da ima po polletnem izhajanju pol milijona naročnikov. Par pisateljev se mu je v teh mesecih posvetilo izključno, ostali sodelujejo, kot so doslej sodelovali v ostalih listih, s članki, ki obravnavajo kak drobec iz važnih javnih vprašanj. To je stara francoska tradicija. Javno mnenje se ustvarja le iz podpisanih člankov vidnejših ljudi, ki izpregovore ob vsaki priliki, ko je v kateremkoli vprašanju potrebna intervencija pisateljskega stanu. Še večja je tradicija javnih nastopov. Skoro ni pisatelja, ki bi ga ne mogli videti tudi osebno in slišati javno govoriti. V deželi popolne svobode skoro ni kabinetnih ljudi. Kadar govorimo o kulturnem življenju Pariza, imamo poleg vseh številnih razstav in gledališč v mislih prav te nastope. Razumljivo, da je bilo to leto še posebno živo.

* * *

Ko je bila to leto prenešana borba z umetnostnih področij na politično, iz kraljestva abstraktnih idej na trda realna tla preureditve življenjskih razmer, je postala ostrejša tudi borba med pisatelji in publicisti samimi. Desnica ni mogla organizirati konkurenčnih velikih mitingov in tudi večerje, ki jih je organiziral za svoje pisatelje Ognjeni križ, niso prav uspele. Znan, velik pisatelj naj bi tam izpregovoril nekaj markantnih stavkov v slavo aristokratske Francije, njenih velikih politikov, mecenov. Toda udeležba je bila slaba, imena niso odtehtala predsedstva mitingov ljudske fronte, in vse to je kmalo utihnilo. Pač pa je imela desnica svoj veliki tisk s čudovitimi honorarji — in tu se je vršil pravi boj.

V stvari je to vprašanje piscev, ki so v politični službi kapitala in desnice. Pisatelj sam je redek, pogostejši publicist, najpogostejši žurnalist. Upravni svetnik tiskarskega koncerna, človek industrije in denarstva, sam ne piše uvodnikov. Listi so mu pridobitno podjetje in predvsem vpliv na javno mnenje. Z žgočo, ostro in polemično besedo brani njegove koristi človek peresa, ki preživlja v sebi sicer lahko težje stvari, saj ne more biti prepričan o iskrenosti, poštenosti in vrednosti svojega pisanja, ki ga pa konkurenca tudi v njegovi stroki sili k učinkovitosti pisanja in iznajdljivosti napadalnih sredstev na nasprotnika svojega delodajalca. Šest mesecev so igrali to leto večer za večerom v gledališču Athenée ob rue Auber v Parizu igro, ki je obravnavala to važno javno vprašanje. Jean Giroudoux (tudi ta nekdanji samosvoji iskalec včasih najbolj bizarnih človeških usod in trenutkov se je s svojim novejšim delom priključil krogu pisateljev in reformatorjev), je odel snov v antično formo, da bi vsaj malo zabrisal njeno ostro polemičnost. Dvodejanka. „Trojanske vojne ne bo“ obravnava vprašanje, ki je bilo to leto na ustih vseh Francozov: ali bo vojna ali je ne bo?, tehta vse sile za in proti in iznaša vrsto zakulisnih vplivov, med njimi največjega, podpihovanja literatov. Ko se h koncu dejanja vse bolj kupičijo nevarnosti za mir, išče sulica njegovega največjega pobornika glavnega sovražnika in obtiči končno v hrbtu literata, ki sam ni šel na vojno, a je proslavljal vojno, postavljaj lažne idole patriotizma in ščuval mladino. Mladi trojanski general Hektor, ki ima pričakujočo mlado ženo, prav tako otroka, hoče živeti radosti in pravici, kot ves njegov rod — in odstrani je največjo vojno nevarnost na svoji strani. Patetično in simbolno konča dejanje s klicem mlade Trojanke: „Trojanski poet je mrtev... Besedo imate vi, grški poetje.“

Šest mesecev igranja so se ob razprodanem teatru ponavljale manifestacije za in proti — tako važno je to vprašanje Francozom.

Tako prisostvujemo ob zasledovanju dnevnega, neprestanega gospodarskega in političnega boja pravzaprav boju dveh popolnoma neenakih nasprotnikov: prvi, ki se bori za koristi ljudstva, sredi katerega čuti svoje mesto, in drugi, ki se bori za koristi nekega tretjega, dočim spada sam k prvemu.

Le ena izmed mnogih zmed naših dni.

* * *

Toda vse to so bila nebitvena vprašanja. Le način, zunanja podoba boja. Bistveno je, kaj hoče danes dobršen del francoskih pisateljev?

Predvsem je treba povedati dvoje. Da je njih iskanje in preusmeritev, v kateri so danes, starejšega datuma kot pa njih politični nastop. In drugič, da gredo njih misli mnogo dlje kot pa gospodarski in socialni načrti nove vlade. Da, to je samoobsebi umljivo treba izpremeniti, to so nujni predpogoji, toda z boljšo ureditvijo življenjskih razmer pride šele težko delo moralnega preporeda družbe. Saj misel ni nova, tudi med zapadnjaki jo je izrekel že Wells, ko se je odpravil na pot „nekako kot trgovec, ki se spušča v riskantno kupčijo“: „Ne bi bilo slabo, če bi iznašli petletni načrt za preobrazbo človeških možgan, ki jim najbrže manjka nekaj neobhodnih parcel za nek popolni socialni red.“

Že preko socialne pravičnosti vidi današnji francoski pisatelj človeški razvoj v iskanju večjega osebnega razmaha, intenzivnejšega čuvstvenega izživljanja, v iskanju sreče. Ta misel se vedno znova vrača v novejših delih francoskih pisateljev. Prvi jo je izpovedoval André Gide v svojih esejih, kjer je pretresal temelje današnje zapadne kulture in se ustavil tudi ob nauku krščanstva o onostranskem božjem kraljestvu. Zoperstavil mu je božje kraljestvo na zemlji, ki naj ga ustvari prosvetljeni človek. Misel o sreči na zemlji preveva vse njegovo današnje delo, ki že ni več namenjeno nam, ampak otroku prihodnjih generacij, ki bo gledal svet z žejo, kot ga je gledal on sam v mladosti, vendar neizmerno bolj prost.

Morda bodo še najbolj ponazorili razkol med današnjim svetom in svetom, ki ga ustvarja, sledeči stavki iz njegovega najnovejšega dela „Les Nouvelles Nourritures“, drobne knjižice, usedline opazovanj in premišljevanj enega desetletja:

Da je človek rojen za srečo — da, tega nas uči vsa narava. Težnja po slasti je tisto, kar napravi, da klije rastlina, da se panj napolni z medom in človeško srce z dobroto.

— — — — —

Na zemlji je tako neizmerno veliko bede, pomanjkanja, muk in groze, da srečen človek na to ne more misliti, ne da bi se sramoval svoje sreče. In vendar ne more ničesar storiti za srečo drugih, kdor ne zna biti srečen sam. V sebi čutim zapovedovalno dolžnost biti srečen. Toda mrzka se mi zdi vsa sreča, ki je pridobljena le na stroške drugih in ki je le odvzeta posest. Še en korak več in odpravili bomo nesrečno socialno vprašanje. Vsa dokazovanja mojega razuma me ne zadrže pred strmino komunizma.

Sila te prepričevalne jasnosti v sodbi zapletenih vprašanj današnje socialne strukture je tolika, da ni mogla ostati brez vpliva. Francozi jo proglašajo za nadaljevanje svetle tradicije njih racionalizma XVIII. stoletja, ki je temelj moderne Evrope. Kakšen vpliv so imela ta Gideova iskanja na ostale francoske pisatelje, naj pokažeta sledeča primera, ki jih ni bilo treba posebno iskati, ker jih je poln francoski tisk. Louis Guilloux, „Vendredi“ 17. I. 1936: „Vsa vprašanja stvaritve se postavljajo ob istem času. Svet je treba preurediti, znajti znova ljubezen, zavojevati veselje. Nikdar ni bila pogumnim mladim ljudem ponudena bolj tragična in tudi ne bolj srečna prilika. Ni res, da je bil človek izrekel svojo zadnjo besedo. Zavojevati mora samega sebe. Ni res, da bi bilo življenje samo na sebi slabo in da bi ga bilo nemogoče izpremeniti. Kar je slabo, ni življenje, ampak tisto, kar so iz njega naredili. In, kar so ljudje naredili, morejo drugi razdreti, samo, če se lotijo stvari pogumno.“ In drugi, Jean Guéhénno, v uvodu knjige „Jeunesse de la France“: „Knjiga ni politična, toda želel bi, da bi razsvetlila politiko in doprinesla k razpršitvi zablod, v katerih smo. Nisem politik, še manj gospodarstvenik. Tudi ne boste našli v knjigi še enega „načrta“ več. Saj ne dvomim v moč, v potrebo načrtov. Toda to je stvar inženjerjev in tehnikov, in, če nam bodo srca bila močnejša, ne bo tolike potrebe po njih. Niti komunistični Turksib niti fašistične avtomobilske ceste se mi ne zde same na sebi izredno zanimive. Kar je važno, je sreča ali nesreča, dostojanstvo ali ponižanje ljudi, ki so jih gradili. Vsi načrti, vse konstrukcije znanstvenikov in vodij so vredni le toliko, kolikor je vreden duh, ki jih ovlada. Samo ta nas zanima. Vedel bi rad le to, s kakšnim korakom stopajo ljudje po teh novih potih, če se tak korak vleče s trudom ali je vesel, je korak sužnja ali svobodnega človeka in kam mislijo s tem korakom?“

* * *

In novi francoski roman? Mislim, da mu je nakazal pot Gide v svojih parabolah o črncu, gojitelju rib, ki ga je srečal na bregu Seine, in malem brezdomcu v Florenci, ki je pustil iz usmiljenja bedno tovarišico v samomor in je pri tem bridko jokal.

Literarna kritika je že našla njegovo znamko: socialni humanizem.

* * *

Lahko, da se bo zdela komu vsa ta predočitev razmer enostranska; da ima tudi pisateljska Francija vsaj dve lici. Gotovo, da se ne bo motil, kdor bi postavljjal take pridržke. Iz naših tesnobnih, da, spričo tako zaprtega sveta, tragičnih prilik še celo ne more vznikniti nobena vera. In vendar je poročilo, suho kot je, točno. Pogledu v neki odmaknjeni perspektivi se pač odpirajo le življenja ljudi, ki so v svoji dobi najbolj napeli lok, ki so dali v svoje delo največ srčne krvi.

Vsi, Rabelais, Montaigne, Molière, Descartes, Voltaire, Hugo, Zola so stali, kot vemo danes, na skrajni obrambni točki človeškega napredka svoje dobe, toda za večino sodobnikov je bilo vprašanje, če je to sploh napredek. Iz spomina sodobnikov so se po desetletjih umaknili v svoje samotne višine in so danes edini predstavniki Francije svoje dobe. Njih delo je ostala usedlina časa.

Za zgodovino bodo predstavniki Francije naših dni Barbuse, Romain Rolland, Gide in Jules Romaines in ne ljudje, ki so skušali zavreti čas v njegovem razvoju.

Iz dnevnika Podoba mladega komedijanta

Filip Kalan

1.

Danes si že težko predstavljamo poslednje zablode povojnega duha, ki so eš pred petimi leti begale malone vse naše literarno in odrsko početje. Če se spomnimo tega vzdušja, se ne moremo iznebiti občutka, da je bilo v njem nekaj pretirano estetskega, nepristnega, priskutnega, tipično amuzičnega. Mrzelove hudo wolkerjanske in po večini osladne črtice so veljale za našo najboljšo prozo po Cankarju, Kresalovi skrbno izmišljeni novelistični poskusi so želi velike uspehe po kavarnah in oštarijah in v drami je precej svojeglavo zavladal mračni retorik Ciril Debevec. Vsepovsod se je čez mero govorilo in pisalo o duši in o srčnih globinah in o nekakšnem težko umljivem človečanstvu. Vse je bilo brezupno nežno, porcelansko krhko, miselsko abstraktno in po navadi narejeno. Zdelo se je, da ljudje noč in dan tuhtajo, kako naj bi se kar najprijetneje smilili sami sebi. Poučen primer je pač dr. Bartol, ki je v svojem Lopezu srdito napadal to vsečlovečansko ganotje, a je s komičnim patosom svoje naskočnosti samo dokazal, da je čuvstveno in nazorsko prav tako podlegel vsesplošni sugestiji takratne mentalitete. V tem rahlo histeričnem vzdušju se je trem ljubljanskim igralcem pripetila odrska nezgoda, ki se mi je živo vtisnila v spomin, ker je bila značilna za tisti čas in je nehote krepko karikirala zablode takratnega igranja.

Igrali so Raynalov Grob neznanega junaka, dokaj dvolično pacifistično reč, ki je bila površno popleskana s socialno retoriko in je zlasti po svöjem nepristnem patetičnem čuvstvovanju ustrezala srčnim težavam in ganotju tistih dni. Režiser je v takratnem duhu retoričnega igranja odstranil sleherni ostanek realizma, dvignil igro v nekakšne astralne višave, si zamislil strogo dekorativne prostorske in mimične situacije in v svoji doslednosti je posilil igralce, da so celo barvo in moč glasovnih odtenkov nekako sakralno podredili temu redu. Čutil si, da ga razganja neko nejasno čuvstvo, da pa tega čuvstva še ne more obvladati in ga iz zavedne ali nezavedne sramežljivosti vklepa vhladno, malone geometrijsko togo igralno shemo. Igralci so bili docela zadržnjeni v nasilnem diktatu te konstrukcije in niso